

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 31 Volume: 7 Issue: 31

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İDEOLOJİK ÖRGÜTLERİN ÇEKİŞMESİ ALTINDA MISIR, SURİYE, IRAK VE İRAN'DA SON DURUM

THE CURRENT SITUATION IN EGYPT, SYRIA, IRAQ AND IRAN UNDER THE CONFLICT AMONG IDEOLOGICAL ORGANISATIONS

Taşkın DENİZ*

Öz

Pan-Arabizm düşüncesi, yani emperyalistlerin büyük oranda yapay sınırlarla böldüğü tüm Arap halklarını birleşik bir devletin çatısı altında buluşturma ülküsü, 1960'lara kadar hem Arap dünyasının genelinde hem de Suriye özelinde güçlüydü. 1960'larla beraber günümüze dek Arap milliyetçiliğinin pek çok ülkede çekiciliğini korumaya devam ettiği görülmektedir. Bu milliyetçi tutumun sonucu olarak Arap dünyasına yön veren Baas, El Fetih, Müslüman Kardeşler, Hizbullah gibi pek çok siyasi parti ve örgütlenme ortaya çıkmıştır.

Arap Uyanışı'nın etkisi ile Mısır, Suriye, Irak ve İran'da yaşanmaya başlayan değişim süreci, süre ve etki açısından devletlere göre farklılık gösterse de, siyasi parti ve örgütlenmeler ile içinden çıkılmaz bir boyut kazanmıştır. Mısır'da Müslüman Kardeşler, Suriye'de muhalifler, Irak'ta bölgesel yönetim ve İran'da dini lider ile merkezi yönetimler arasında yaşanan sorunlar en fazla bölge halklarını etkilemektedir. Yaşanan iç çekişmeler ve askeri gelişmeler aynı zamanda bölgeyi dış güçlere karşı zayıf duruma düşürmekte ve hareket sahasına dönüştürmektedir. Yaşananlardan en fazla bölgede yaşayan halklar ve Türkiye etkilenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Siyasi Partiler, Mısır, Suriye, Irak, İran, Türkiye.

Abstract

Pan-Arabism idea, which means of ideal to bring together under the roof of a united government to the all Arabian people that divided with artificial borders of imperialists, was powerful in general of Arabian world and in particular until 1960s. It is seen to continue keeping attraction of Arabi nationalism in many countries until today after 1960s. Many political party and organization such as Baas, El Fetih, Muslim Brothers, and Hizbullah that give direction to the Arabian world emerged as a result of this nationalist attitude.

Changing process that begins in Egypt, Syria, Iraq, and Iran with impact of Arabian Awakening has gained an inextricable dimension with political party and organization even though it shows differences according to the governments in terms of time and influence. Muslim Brothers in Egypt, opponents in Syria, regional administration in Iraq, and problems between regional leader and centralized administrations affect the region communities at the very most.

Internal conflicts and military developments enfeeble the region weak situation against external powers as well, and convert movement field. Community who lives in the region and Turkey are affected at the very most.

Keywords: Middle East, Political Party, Egypt, Syria, Iran, Turkey.

*Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü.

Giriş

Demokratik rejimlerin temel unsurlarından biri, siyasi partiler ve siyasi nitelikli örgütlerdir. Devletin işlerliğini kolaylaştıran siyasi partiler ve örgütler, sahip oldukları düşünceler ve temsil ettikleri gruplar ile devletlerinin varlığında önemli rol oynarlar. Bu kapsamda Arap Uyanışı sonrasında Mısır, Suriye, Irak ve İran'da yaşanan olayların gelişimini daha iyi analiz edebilmek için öncelikle Orta Doğu'nun kaderinde etkili olan başlıca siyasi partilere ve örgütlere değinmek gerekir.

Baas (Arap Sosyalist Diriliş) Partisi:1940 yılında Şam'da Rum-Ortodoks inancından Mişel Eflak ve Sünni Selahaddin Bitar tarafından kurulan parti, 1947'de İskenderunlu bir Alevi olan Zeki Arsuzi'nin de katılımıyla ilk kongresini yapmıştır. Partinin kuruluş yılı 1940 olsa da asıl temelleri, I. Dünya Savaşı sonrasında atılmaya başlanmıştır.

I. Dünya Savaşı sonrasında uzun yıllar Fransa sömürgesinde kalan Suriye, Fransa tarafından böl ve yönet politikası kapsamında mezhepsel ayrılığa dayalı 6 idari bölüme ayrılmıştır. Bölünmede ekonomik açıdan zengin olan Sünniler ön plana çıkarken diğer mezhepler (Nusayriler, Dürziler, Sabiler ve Hristiyanlar (Ermeniler, Süryaniler, Keldaniler)) ise başta devlet yönetimi olmak üzere pek çok alanda dışlanmaya uğramıştır. Bu dışlanmanın verdiği rahatsızlık II. Dünya Savaşı yıllarında gün yüzüne çıkmıştır (egrisidogrusu@cnnturk.com.tr./06.04.2012).

Bölünmüşlüğü yarattığı siyasi birliği tekrar sağlamaya yönelik oluşmaya başlayan Arap milliyetçiliği düşüncesi, 1940 yılında sol ideolojisine sahip Baas Partisinin kurulmasına neden olmuştur. Baas kelimesi, "diriliş" anlamına gelmektedir. Arap milliyetçisi sol bir parti olan Baas'ınamacı; ülkedeki Sünni ekonomik gücün etkisini azaltarak Arap milletinin aynı bayrak – dil – kültürel özellikler ve ideolojiye sahip tek bir sosyalist devlette birleşmesini (Birleşik Arap Cumhuriyeti) ve böylece Orta Doğu'da tek bir Arap Devleti'nin kurulmasını sağlamaktır. Bu nedenle partinin sloganı, "Birlik – Özgürlük – Sosyalizm" olarak belirlenmiştir. Sloganlardan anlaşılacağı üzere mezhep ayrımcılığını dışlayan bir parti görünümündedir. İlk kongresi 1947'de Şam'da yapılan Baas, kısa sürede Arap ülkelerinin büyük bölümünde ve diğer ülkelerdeki Arap toplulukları arasında örgütlenmiştir.1950'li yıllardan itibaren siyasette etkin olmaya başlayan parti, 1963 yılında Suriye'de askeri darbe sonucunda iktidara gelen Hafız Esad ile adeta ikinci kez doğmuştur. Hafız Esad ile birlikte Baas partisini kuran sivil yöneticiler partiden

uzaklaştırılmış ve Nusayrilerin (Arap Alevilerin) etkin olduğu bir askeri yönetime geçmiştir. Diğer bir ifade ile Baas sivil bir parti olmaktan çıkıp askeri bir parti özelliğine girmiştir. Baas, iktidarını güçlendirmek için bir taraftan ekonomik gücü elinde bulunduran Sünniler ile ilişkilerini sıkı tutmaya çalışırken diğer taraftan ülkedeki azınlıklara da bazı yasal haklar vererek kendisine bağlamıştır. Daha tutucu ve milliyetçi olan askerî kanadı, 1968 yılında askeri darbe ile Irak'ta da iktidarı ele geçirmiştir. Dolayısıyla Baas siyasette etkili olmada darbeleri ve baskıyı etkin bir unsur olarak kullanmaya başlamıştır. Baas ideolojisi, süreç içerisinde kendine bağlı Hafız Esad ve Saddam Hüseyin gibi diktatörler yaratmıştır. Hatta Baas üyesi olmayanların devlet yönetiminde ilerleme şansı dahi ortadan kaldırılmıştır. Azınlıkların gücüne dayalı tek siyasi parti ve tek lidere dayalı bir iktidar yapısı üretmiştir. Kendi iktidarı için halkına her türlü baskıyı yapmayı göze alabilen bir partiye dönüşmüştür. Örneğin Hafız Esad döneminde gerçekleşen (1982) Hama Katliamı, Saddam Hüseyin döneminde yaşanan Halepçe Katliamı (1988) ve Beşar Esad döneminde yaşanmaya devam eden olaylarda olduğu gibi. Bu nedenle sloganında özgürlük ifadesini kullanan bir siyasi partinin temsil ettiği halka askeri darbeler ile baskı uygulaması ve bu durumu günümüzde hem Suriye hem de Irak'ta sürdürmesi, ideolojik anlamda yaşadığı zıtlığı ortaya koymaktadır. Sonuçta bakıldığında nüfusun yaklaşık %70'i Sünni olmasına karşın Suriye'yi %15'lik Nusayriler yönetmekte, diğer bir ifade ile azınlık, baskı ile çoğunluğu yönetmektedir. Baas, Suriye'de Hafız Esad'ın ölümünden sonra iktidarını koruduysa da Irak'taki Baas iktidarı 2003 yılındaki ABD işgaliyle son buldu. Irak'ta Saddam Hüseyin ve Suriye'de Hafız Essad, Baas akımının son büyük temsilcileri oldular. Şu anda Suriye'de Baas iktidarını yöneten, Hafız Esad'ın oğlu BeşarEsad'tır. Pan-Arabizmin ürünü olan ve hem Suriye hem de Irak'ta etkin olan Baas ideolojisi ve partisi, bir üst kimlik olarak Arap milliyetçiliğinisimgeler şeklinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Baas'ın kuruluş ideolojisi olan Pan-Arabizmin destekleyici unsurları, sosyalizm ve sekülerizm'dir. Baas sosyalizmi, toplumsal eşitsizliğin azaltılması, özel mülkiyetin sınırlandırılması, yerli ve yabancı büyük özel firmaların kamulaştırılmasını öngörüyordu. Özel teşebbüs ve miras hakkının ise korunacağı belirtiliyordu. Baas'ın sosyalizm anlayışında Avrupa'nın proletarya diktatörlüğünü reddeden demokratik sosyalizminin etkisi görülüyordu. Baas'ınsekülerliği ise o dönem itibariyle bir ilke işaret ediyordu. Baas öncesi Arap milliyetçi akımlarının İslami bir niteliği vardı, Baas

ise inancı ne olursa olsun herkesin eşit olacağı laik bir Arap toplumu kurmayı hedefliyordu. Ancak İslam'a önem vermekten de geri durmuyordu; Baas'a göre İslam "Arap ulusal kültürünün temel ve ayrılmaz bir parçasıdır" (www.ntvmsnbc.com./id/25301312).

Pek çok devlette olduğu gibi Suriye'de de dini azınlıklar, laik bir rejimi varlıkları için güvence olarak görmektedir. Bu durum kuruluşundan itibaren Baas'ın özellikle Suriye'deki dini azınlıklar için bir çekim merkezi olmasına ve azınlıkların Baas'ın etki alanına girmesine yol açmıştır. Baas rejimi iki zıt kutup (İran ve İsrail) tarafından çıkarları doğrultusunda desteklemektedir. İran'ın desteğinde ideolojik yakınlık ön planda iken İsrail'in tutumunda ise Baas sonrası yeni bir oluşumun İsrail açısından olumsuzluk yaratabileceği endişesi etkilidir.

El Fetih (Filistin Milli Kurtuluş Hareketi, Hareket El Tahrir El Vatan-i El Filistin) Partisi: Bir bütün ifade eden Filistin Direniş Hareketi'nin en önemli unsurunu oluşturan El Fetih, eski İhvan üyelerinden Yaser Arafat (Ebu Ammar), Salah Halef (Ebu İyad) ve Ebu Cihad (Halil el Vezir) tarafından İsrail'e karşı Filistin'de 7 Ekim 1959 tarihinde kurulan milliyetçi muhafazakâr bir partidir. Esas adı "Filistin Milli Kurtuluş Hareketi" olup, bu adın Arapça ilk harfleriyle kısaltmasının tersten okunuşu "ElFetih" diye ifade edilir. Filistin sorununun gerçek anlamda Filistinlileştirilmesi, ElFetih örgütünün kurulmasıyla başlar (http://home.arcor.de/filistindirenis/orgutleri.html.18.03.2012).

Arafat ve arkadaşları tarafından kurulan ElFetih, seküler milliyetçi, askeri direnişi öncelikli strateji olarak benimseyen ve bağımsızlık yanlısı çizgisiyle kısa sürede diğer Filistinli gruplar arasından sıyrılarak Filistin Direniş Hareketi'nin en önemli aktörü haline gelmeyi başarmıştır. ElFetih ilk kurulduğunda sadece üyeleri tarafından finanse edilirken daha sonraları Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt ve Libya'daki Filistinli memur ve iş adamlarından da yardım almaya başlamıştır (Öner, 2006:74). El Fetih'i bir bütün olarak görmek yerine onu Arafat'ın liderliği altında Filistin milliyetçiliği temelinde ve öncelikli olarak işgale son verme amacıyla bir araya gelmiş farklı oluşumları içerisinde barındıran bir örgüt olarak değerlendirmek gerekir. İsrail işgaliyle mücadeleyi öncelikli sorun olarak görmüş ve bu süreçte toplum arasındaki dini ve sınıfsal ayrımları öne çıkartmamayı eylemiştir (Ayhan, 2009:105-106).

9 Nisan 1948 tarihinde Filistin'in Deir Yasin Kasabası'nda yaşanan İsrail Katliamı daha hafızalardan silinmemişken, 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail Devleti'nin kurulması ve akabinde 15 Mayıs 1948 tarihinden itibaren başlayan ve bir bakıma Arap milliyetçiliğinin de fitillerinden sayılan İsrail – Filistin mücadelesi, her yıl 15 Mayıs'ta *Nekbet – Nikbet – Nakba (Talihsizlik, Felaket)*

Günü olarak anılmaktadır. Böylesine bir ortamda El Fetih'in kurucuları, 1950'li yılların sonunda İsraili hedeflere karşı küçük çaplı hareketleriyle birlikte direniş yolunda silahlı mücadeleyi başlatan en dikkat çekici gruplardan biri oldu. ElFetih'in kurucuları, İsrail'in askeri üstünlüğünü, olanaklarını ve gücünü biliyorlardı. Yine de başlıca hedef olarak silahlı savaşın başlatılmasını seçmişlerdi (Akin, 2002:46). El Fetih'in en belirgin niteliği ise Filistin direnişini, öncelikle Arap hükümetlerinden bağımsızlaştırma yolunu seçmiş olmalarıdır

(http://home.arcor.de/filistindirenis/orgutleri.html.18.03.2012). Özellikle 1950'lerin başında Baas ve Nasır ile birleşen içerisine giren Arap milliyetçiliği kısa sürede Filistin direnişinde etki edecek ve bu dönemde kurulan Filistinli örgütler, Arap milliyetçiliği temelinde bir direniş yürüteceklerdir. Özellikle Mısır üniversitelerinde öğretim gören Arafat ve arkadaşlarının, Gazze'deki Filistin Halkının liderliğini üstlenmeye başlamasıyla birlikte Filistinlilik bilinci daha da artmış, 1959 yılında El Fetih kurulmuş, 1959 – 1969 arasında yayımlanan *Filistinuna (Filistinimiz) Dergisi* ile Filistin Kimliği'nin oluşmasında ve El Fetih hücrelerinin Ürdün, Suriye ve Lübnan'da hızla artmasında önemli adımlar atılmıştır (Balci, 2010:111; Boran, 2006:88). Böylesine bir ortamda Filistinli direniş gruplarının örgütlenme süreci I. Dünya Savaşı sonrası bölgenin İngiliz işgaline uğraması ve ardından da Yahudilerin yoğun bir şekilde Filistin'e göç etmesi ile birlikte başlamış olmakla birlikte asıl etkinliklerini El Şukeyri liderliğinde 29 Mayıs 1964'te *Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)*'nün kurulması ve hemen ardından da birçok Filistinli grubun askeri direnişi bağımsızlığa giden yolda birincil yöntem olarak benimsemesiyle başlatmak gerekir. Bu dönemde tüm Filistinli direniş örgütlerini bir çatı altında toplama ve Filistin davasını uluslararası alana taşıma amacıyla ve Nasır'ın da desteğiyle kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü, Arap milliyetçiliğini referans alan bir politika yürütmüştür (Ayhan, 2009:103-104).

1967 İsrail – Arap Savaşı (6 Gün Savaşı) ile Arap Devletleri'nin İsrail karşısındaki yetersizliği ortaya çıkmıştır. Savaş ile birlikte İsrail Suriye'ye ait Golan Tepeleri'ni işgal etmiştir. Bu işgal günü her yıl *Naksa Günü* adı ile protesto edilmektedir. El Fetih, İsrail ordusuna karşı 21 Mart 1968 tarihli Ürdün Karameh Direnişi ile öne çıkmış ve Filistin Kurtuluş Örgütü içinde daha da etkin olmaya başlamıştır. Karameh zaferiyle büyük prestij kazanan Arafat ve El Fetih, bu tarihten sonra Filistinlilerin umut kaynağı olmuştur. 1969 yılında Arafat'ın Filistin Kurtuluş Örgütü'nde de lider seçilmesiyle, örgütün bürokratik politik yapıdan dinamik bir direniş örgütüne dönüşme sürecini de başlamıştır. Arafat Filistin Kurtuluş Örgütü'nü, İsrail karşısında Filistinlilere dayanan, silahlı direnişi ön planda tutan ve sol ideolojiyi referans alan milliyetçi bir

örgüt haline getirmiştir (Kimmerling-Migdal, 2003:252).16-25 Eylül 1970 tarihleri arasında Ürdün kralı Hüseyin'i devirmek için ayaklanan Filistinliler başarısız olmuş, Kara Eylül olarak bilinen bu olayda Ürdün ve İsrail askerleri tarafından yaklaşık 3500 Filistinli öldürülmüş, Filistin Kurtuluş Örgütü Ürdün'den sürülmüştür. Yaşananların ardından yerleşilen Lübnan, Filistin direnişinin yeni merkezi haline gelmiştir. 1973 yılında İsrail, Lübnan'a saldırmış ve Beyrut'ta bulunan üç El Fetih liderini öldürülmüştür (Bağlıoğlu, 2008:18). Bu dönemde Türkiye-İsrail ilişkilerinin 1970'li yıllarda soğuk seyretmesinin en önemli sebeplerinden birisi de Türkiye'nin Filistin Kurtuluş Örgütü ile kurduğu ilişkilere, Türkiye Ocak 1975'de Filistin Kurtuluş Örgütü'nü tanımıştır. Ankara'daki Filistin Kurtuluş Örgütü temsilciliği ise 1979'da Başbakan Bülent Ecevit'in resmi davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat tarafından açılmıştır. 1980 yılında ise İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesine karşılık Türkiye, İsrail'le ilişkilerini ikinci kâtip düzeyine düşürmüştür. Arafat yönetimindeki Filistin Kurtuluş Örgütü, 1973'ten sonra diplomatik etkinliğe önem vererek uluslararası alanda gücünü artırma girişimlerinde bulunmuştur. Arafat, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün sürgün hükümeti niteliği taşıdığı vurgulamış ve bu girişimleri sonuç doğurmuştur. 1974'te Arap Birliği, İslam Konferansı Teşkilatı ve son olarak 22 Kasım 1974 tarihinde BM Genel Kurulu, Filistin Kurtuluş Örgütü'nü bütün Filistinlilerin tek meşru temsilcisi olarak tanımıştır. 6 Eylül 1976 tarihinde Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Arap Birliği'ne tam üyeliği kabul edilmiştir (Boran, 2006:90). Bu iki gelişme Filistin Kurtuluş Örgütü'nün giderek güçlenmesi ve destekçisinin artmasına neden olmuştur. 13 Nisan 1975 tarihinde Lübnan'da yaşanan iç savaş sonrası ortaya çıkan otorite boşluğu, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Lübnan'da daha da güçlenmesini sağlamıştır. 12 Ağustos 1982 tarihine kadar Lübnan'da kalan El Fetih karargâhı, İsrail'in Güney Lübnan'ı işgal etmesiyle buradan Aralık 1983'te Tunus'a taşınmıştır. İşgal esnasında Lübnan'lı Hristiyan Falanjist Milisler, Ariel Şaron korumasında Beyrut Sabra ve Şatilla Mülteci Kampları'nı basarak yaklaşık 2000 Filistinli mülteciyi öldürmüştür. Bu dönemde, El Fetih içinde Arafat'ı uzlaşmacı olarak suçlayan bazı gruplar ortaya çıkmış fakat 1987 yılında yapılan Filistin Kurtuluş Örgütü Konseyi toplantısında Arafat'ın önderliği teyit edilmiştir (<http://home.arcor.de/filistindirenis/orgutleri.html>.18.03.2012). Arafat dönemindeki örgüt arasında bazı anlaşmazlıklar söz konusu olmakla birlikte Hamas, Arafat'ın Filistin'deki otoritesine saygı göstermiştir. Arafat da Hamas'ın faaliyetlerini doğrudan yasaklama yoluna gitmediği gibi örgüt liderleri ile ilişki içerisinde olmuş ve askeri bir rekabete girmekten sakınmıştır. Açıkçası Filistin direnişinin yönü Soğuk Savaşın bitimi ile birlikte İslamlaşma sürecine girmiş ve

El Fetih de bu akımdan etkilenmiştir (Ayhan, 2009:108). 1 Temmuz 1994 tarihinde Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Arafat, 27 yıl süren sürgünden sonra Gazze'ye dönmüştür. Bir süre sonra ülkede El Fetih ve Hamas arasında iktidar olma konusunda rekabet ortaya çıkmıştır. Rekabetin neden olduğu bölünmüşlüğü ve zorda kalmışlığın yansıması olarak kabul edilen Mısır sınırındaki Refahiye Yardım Tünelleri ilk kez 1994 yılında açılmış ve bu tünellerin sayısı zamanla artmıştır. Tüneller, Gazze'yi yaşama bağlayan birer damar gibi görev yapmaktadır. 28 Eylül 2000 tarihinde Ariel Şaron'un Mescid-i Aksa'ya düzenlediği ziyaret, 29 Eylül 2000 tarihinde Filistinlilerin aşırı tepkisine neden olmuş ve II. İntifada gerçekleştirmiştir. 30 Eylül 2002 tarihinde ABD Kongresi, Kudüs'ün İsrail başkenti olduğunu tanımış ve bunun üzerine 5 Ekim 2002 tarihinde ise Doğu Kudüs Filistin Devleti'nin başkenti ilan edilmiştir. Arafat, 11 Kasım 2004 tarihinde vefat edene kadar örgütün liderliğini sürdürmüştür. Arafat'ın ardından 9 Ocak 2005 tarihinde yapılan seçimler sonrasında Mahmud Abbas, Filistin Kurtuluş Örgütü başkanlığına seçilmiştir. Seçimleri Hamas ve İslami Cihad boykot etmiştir. 25 Ocak 2006'da yapılan genel seçimlerde oy oranının Hamas'tan daha düşük çıkması ile hareketin direnişteki öncülük rolü de tartışılmaya başlanmıştır. Hamas'ın seçimleri kazanması üzerine önce 16 Şubat 2006'da ABD ve sonra 7 Nisan 2006 tarihinde AB, Filistin'e yaptıkları yardımları kestiler (İHH, 2010:53-63). İktidar paylaşımında anlaşamayan El Fetih ile Hamas arasındaki siyasi gerilim, Haziran 2007'den itibaren Batı Şeria (El Fetih'in merkezi) ve Gazze (Hamas'ın merkezi)'de otoritelerin bölünmesine neden olmuş ve bu bölünmüşlük hala devam etmektedir.

Hamas (İslami Direniş Hareketi, Hareket El Mukavvama El İslamiye, Cesaret, Yiğitlik) Partisi: 14 Aralık 1987 tarihinde Mısır'daki Müslüman Kardeşler Örgütü'nün (İhvan-ı Müslimin) bir kolu olarak Şeyh Ahmet Yasin, Halit Meşal, Abdülaziz Rantasi, İsmail Haniye ve İbrahim Goşeliderliğinde İsrail'e karşı Filistin (Gazze)'de kurulan milliyetçi muhafazakâr bir partidir. Müslüman Kardeşlerin, Filistin kanadı olarak da bilinmektedir. Hamas, Filistin halkının içine düştüğü durumun ve şartların doğal bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır (Boran, 2006:118). Uzun vadeli hedefi, İsrail'i yok ederek kutsal topraklarda bir İslam Devleti kurmaktır. Hamas'ın kültürel, psikolojik ve dini değer dünyasının tarihi birikimini Müslüman Kardeşler Örgütü ve onun ideolojisi oluşturmaktadır. Hamas'ın İsrail'e karşı direnişinde vurucu gücünü, askeri yapılanması teşkil etmektedir. Askeri kanadın en önemli yapılanmasını ise 1991 yılında kurulan *İzzettin Kassam Birlikleri* oluşturmaktadır (Kara, 2006:66).

Hamas, İsrail işgaline direnişi sadece Gazze ile sınırlı tutmamıştır. Kudüs'teki El-Aksa Cami vaizlerinden Şeyh Cemil'le görüşen Şeyh Yasin, hareketi

Batı Şeria'ya yaymayı başarmıştır. Hamas, Müslüman Kardeşlerden daha sert bir tutum ve söylev (silahlı mücadele ve cihat yolu gibi) benimsemelerinden dolayı İhvan dışındansempatizanları da toplamayı sağlamıştır. İlk başlarda İntifada'ya sahip çıkmaları ve İntifada'nun sürdürülmesi gerektiğindüşünceleri nedeniyle Filistin Kurtuluş Örgütü ve El Fetih ile her hangi bir sorun yaşamamışlardır (Bayraktar, 2007:62). İntifada'da takındığı tutum ve İsrail'e karşı verdiği mücadele karşısında halktan büyük destek alan Hamas, giderek İhvan'danuzaklaşmaya başlamıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Filistinlileri ve Müslümanları temsil etmekten uzak olduğu ve İsrail'e karşı mücadelede pasif kaldığı gibi gerçeklerle kurulan Hamas, Filistin'in kurtuluşu için silahlı mücadele ve cihat yolunu benimsemiş, bundan dolayı da Müslüman Kardeşler Örgütü'nün daha ılımlı olan kesimleri ile anlaşmazlığa düşmüştür

(<http://home.arcor.de/filistindirenis/orgutleri.html>.18.03.2012).İhvan'la Hamas arasındaki en büyük görüş ayrılığı Arafat konusunda olmuştur. Arafat'ı Filistin'in tek temsilcisi olduğunu savunan İhvan'akarşılık Hamas, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Filistin halkının temsilcisi olduğunu kabul etmesine rağmen Arafat'ın kendi şahsında bu temsili toplamasına karşı çıkmıştır. Ayrıca Hamas, İhvan'la Filistin Kurtuluş Örgütü'nün laik siyasi yapısı konusunda da anlaşmazlığa düşmüştür. Artık Hamas, sadece İhvan'dan kopmakla kalmamış aynı zamanda Filistin Kurtuluş Örgütü'nden bağımsız ve Filistin Kurtuluş Örgütü'ne çok ciddi bir rakip olarak ortaya çıkmıştır (Erdin, 2002:61). Arafat yönetimindeki Filistin Kurtuluş Örgütü'nün İsrail'in varlığını kabul ederek barış masasına oturması Hamas'ı kızdırmıştır. Hamas, Arafat'ıniki devletli çözüm için müzakere masasına oturmasına karşı çıkarak silahlı direnişten yana tavır koymuştur. Çünkü Hamas'agöre Filistin toprakları kıyamete kadar Müslümanlara aitti ve butoprakların bir karışından bile vazgeçen vatan haininden başkabir şey değildi. Yine de 1990'lı yıllarda Arafat'ın usta manevraları ve Hamas lideri Şeyh Yasin'in kardeş kavgasından kaçınması, iktarafın doğrudan çatışmaya girmesine engel olmuştur. Ancak bubirliktelik formülü bu iki ismin ölümünden sonra yürütülemedi, yeni liderler Filistin'i birlik içinde tutmayı başaramamıştır.

Hamas, ilk başlarda Filistin halkının sosyal ihtiyaçlarına kendini adanmış hukuki bir örgüttü. Gazze ve Batı Şeria da kendisine sosyal, kültürel, dini bir altyapı hazırlamıştı ve odönemlerde Filistin Kurtuluş Örgütü'nün politik alternatifi olarak görülüyorlardı (Davies, 2006:61). Fakat 8Aralık 1987 tarihinde Cibaliya (Cebeliye)'da bir siyonist inkamyonetiyle Filistinli işçilerin arasına girerek 4 kişinin öldürülmesiyle patlak veren olaylar, Filistin halkıyla beraber İslami Direniş Hareketi'nin (I. İntifada) yeni bir döneme girdiğinin

ilanı gibiydi sanki. Bu olay neticesinde Hamas, pasiflikten aktif bir hale geçiyor ve silahlı mücadeleye başlıyordu (Kara, 2006:65). 1987'nin sonlarında, lider Şeyh Ahmet Yasin, İslami Direniş Örgütü'nün adını "Hamas" olarak değiştirmiş ve sadece İsrail'in değil, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün de karşısına geçmiştir. Örgüt bir yandan asker sayısını arttırmaya çalışırken diğer yandan perde arkasında askeri kanadını ve güvenlik kısmını güçlendirmeye çalışmıştır (Davies, 2006:81). Hamas, 1991 yılında silahlı kanadı İzzettin Kassam'ı kurarak, İsrail'e karşı silahlı eylemlerini yoğunlaştırmıştır. Bunun üzerine İsrail lideri İzak Rabin, Hamas'ın ileri gelenlerinden 415 kişiyi sürgün etme kararı almıştır (Kara, 2006:66-67).

Hamas, Suudi Arabistan, İran ve Müslüman Kardeşlerden mali destek almaktadır. Hem siyasi hem de silahlı direnişi aynı anda yürüten Hamas, İsrail'in yanı sıra, ABD ve Avrupa Birliği'nin terörist gruplar listesine alınmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 Saldırılarından sonra Amerika'daki Filistinli gruplar üzerindeki baskılardan nasibini alan Hamas'ın birçok bankadaki bağışlarına el konmuştur (<http://home.arcor.de/filistindirenis/orgutleri.html>.18.03.2012). Hamas, Mayıs 2005 yerel seçimlerinde ve 25 Ocak 2006 genel seçimlerinde başarı sağlamış, Mahmud Abbas yönetimindeki El Fetih'i geride bırakmış ve 2006 yılında tek başına hükümeti kurma yetkisini elde etmiştir. Hamas, İsrail'in işgal ettiği topraklardan tamamen çekilmesini ve İsrail Devletinin ortadan kaldırılmasını amaç edinmiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü ve Arafat'ın İsrail'e verdiği tavizler ve Arafat'ın, İsrail'in işgal ederek aldığı toprakların artık İsrail toprağı olduğunu kabul etmesi Filistin Kurtuluş Örgütü'nü siyasi anlamda yıpratmıştır. Halkın barışa umudukalmadığı veya inanmadığı düşünülduğünde Hamas tercihi daha iyianlaşılmaktadır (Boran, 2006:184). Ancak seçimlerin ardından ABD, İsrail ve İngiltere Hamas'ı tanımayacaklarını ifade etmiştir. Kısa süre sonra ABD, AB, BM ve Rusya, Hamas'tan İsrail'in varlığını kabul etmelerini istemiştir. Bunun karşılığında Hamas, İsrail'in Gazze Şeridi, Batı Şeria ve Doğu Kudüs merkezli bir Filistin devletinin kurulmasına izin vermesi durumunda İsrail'i tanıyacağını açıklamıştır. Karşılıklı restleşmelerin ardından ABD, İsrail ve Mısır, Hamas hükümetinin istifası için baskısını artırmış, Filistin'e yapılan yardımlar kesilmiş, bu arada El Fetih'e olan desteğini ön plana çıkarmıştır. Böylece Filistin'de iki ayrı yönetimin oluşmasına yol açılmıştır. Bu iki başlılık iç çekişmeyi gündeme getirmiştir. Hamas, Mahmut Abbas'ın sert tepkisiyle karşılaşmıştır. Abbas, Hamas'ı Filistin'in meşruiyetine ve hükümetine karşı darbe girişiminde bulunmakla suçlamış ve Hamas'ın silahlı kanadını yasa dışı ilan etmiştir (Erkmen, 2007:45-46). Mısır'ın böylesine bir destek vermesinde Hamas'ın kazandığı seçimlerin kendi ülkesindeki İslamcı grupları

(Müslüman Kardeşleri) güçlendireceği düşüncesi etkili olmuştur. Söz konusu gergin ortam 2009 yılında Hamas ve İsrail arasında savaşa neden olmuştur. Seküler milliyetçiliği savunan El Fetihve onun kontrolündeki Filistin Kurtuluş Örgütü'nün seçimlerdeki başarısızlığı ve en son GazzeSavaşı sırasındaki duruşu,Hamas'ın hem Batı Şeria hem de Gazze'deki desteğiniartırmıştır.

Hizbullah:Lübnan merkezli hem askeri hem de siyasi kanada sahip radikal Şii bir silahlı örgüttür. İran ve Suriye ile stratejik ve ideolojik bağları bulunmaktadır. Pek çok devlet tarafından terör örgütü olarak kabul edilmesine karşın Arap dünyasında büyük bir kesim tarafından koruyucu ve kurtarıcı bir askeri güç olarak görülmektedir. Humeyni'nin desteği ile kısa sürede güçlenerek adını duyuran bir örgüte dönüşmüştür. Hizbullah'ın fikir babası olarak Şeyh Muhammed Hüseyin Fadlallah kabul edilmektedir. Hizbullah'ın kuruluş çatısı 1982 İsrail İşgali sırasında şekillenmeye başlamakla beraber kuruluş tarihi tam olarak bilinmemektedir. Örgütün çekirdeği Şii Mollası İmam Musa Sadr'ın liderliğinde kurulan İslami Emel'e dayanmaktadır. Hizbullah Programı'nın okunduğu 16 Şubat 1985 tarihinden sonra tek ve organize bir Hizbullah hareketinden söz etmek mümkündür. El ManarTv, Radyo Nur, Lahit Gazetesi ve El Mukaveme Dergisi, örgütün başlıca basın ve yayın organlarıdır. Kuruluşundan itibaren Lübnan siyasetinde etkin olmaya başlayan Hizbullah'ın ideolojisi, Ayetullah Humeyni'nin söylemleri ile paraleldir (Seta, 2006:14). Lübnan parlamentosunda az da olsa sandalyeye sahiptir. Hizbullah'ın her geçen gün güçlenmesi ve İsrail'e yönelik füze saldırılarını arttırması, İsrail'in güvenlik kaygılarının artmasına sebep olmuştur. İran ve Suriye'den destek almaktadır.

Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin):1928 yılında Hasan El Benna tarafından Mısır'da kurulan ve İslami hareketi siyasi güce dönüştüren ilk milliyetçi muhafazakâr bir partidir (Turan, 2003:264-265).Hasan El Benna'nınSelefelik'ten etkilenmesi nedeniyle modern bir İslam toplumu kurulabilmesi için Kur'an ve Sünnet'in kılavuzluğuna dönülmesini savunan hareket, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da geniş taban bulmuştur. Fas, Cezayir, Tunus, Lübnan, Ürdün ve Suriye'de çok güçlüdür. Müslüman Kardeşler aynı zamanda 1950'li yıllarda doğan Filistin İslami Hareketi'nin de köklerini oluşturmuştur. Üyeleri *İhvan* adı ile anılır.

Müslüman Kardeşler, Mısır'ın gerek coğrafi konumunun Filistin'le yakınlığı gerekse Filistin'in İslam dünyasındaki öneminden dolayı Filistin'dekigelişmelerle yakından ilgilenmiştir. 1935 yılında İhvan'dan oluşan bir heyet Filistin ve Suriye giderek,buralarda şubeler açmak için çalışmalar yapmıştır (Bayraktar, 2007:45-46). 1936 yılında Filistin'de bir Yahudi Devletinin kurulmasını öngören Peel

Komisyonu Raporu sonrasında başlayan Filistin'deki tepkilerle Müslüman Kardeşler bölgede daha güçlenmiştir. Burada İhvan üyeleri Yahudilerle sıcak çatışmaya girmiştir. İhvan, 1945 Kudüs'te ilk ofisini açmış ve böylece örgüt Filistin'de hızla büyümüştür. İhvan üyeleri, özellikle İsrail Devletinin ilanıyla 1948 yılında yaşanan savaşta aktif bir görev almıştır (Bayraktar, 2007:47). Nasır'la yükselen Arap milliyetçiliği ve İhvan'a gelen yasaklamalar sonunda,İhvan ikiye bölünmek durumunda kalmıştır. İhvan içinde yer alan ve İslam'a bağlıkalararak kurtuluşu sağlayabilecekleri inancında olan fakat bunun için önceliklevatan toprağının kurtarılması gerektiğini savunan Arafat liderliğindeki bir grup genç, milliyetçi nitelikliEl Fetih'i kurmuştur. Bu tarihten itibaren El Fetih modern milliyetçilik çizgisindebüyük mesafe alırken, İhvan bir taraftan bölünmüşlüğüün etkisiyle diğer taraftan daNasır'ın baskısıyla kendi kabuğuna çekilmek zorunda kalmıştır. Bu durum 1967yılına kadar sürmüştür (Bulut, 1997:267-268). 1967 yılı Altı Gün Savaşı'nda İsrail'e alınan yenilgi Nasır'ın gücünükirarken hem İhvan'ın hem deElFetih'in güçlenmesine nedenolmuştur (Bayraktar, 2007:51). Şu anda Mısır'daki en güçlü muhalif parti olan Müslüman Kardeşlerin Mısır'dan sonra en güçlü olduğu devlet, Suriye'dir. Arap Uyanışı sürecinde muhaliflerin desteklenmesinde etkin rol oynamıştır.

Mısır, Suriye, Irak ve İran'da Son Durum

Mısır'daki darbe Orta Doğu'yu büyük bir kaosa doğru götürmeye devam etmektedir. Çünkü Mısır sadece Kuzey Afrika'nın değil aynı zamanda bölgenin önemli devletlerden biridir. Bu nedenle Mısır'da yaşananlar pek çok dengeyi bozabilecek niteliktedir. ABD Dış İşleri Bakanlığı tarafından, Mısır'da gerçekleşen darbeden sonra, yapılan "Mısır'a askeri yardımı kesmemiz şu an için çıkarlarımıza uymuyor." açıklaması, Mısır'da yaşananların hassasiyetini sergilemektedir. ABD tarafından yapılan bu açıklama aynı zamanda uluslar arası güç dengeleri ve ulusal çıkarların önemini ortaya koymaktadır.

Mısır'da yaşanan olaylar ile ilgili olarak iki noktayı da kaçırmamak lazım. Bunların ilki, Suudi Arabistan'ın Mısır'da yaşananlara ilişkin tutumudur. Çünkü Suriye'de Esad yönetimi tarafından gerçekleştirilen tüm olaylara şiddetle karşı çıkan Suudi Arabistan, Mısır'da askeri darbe ile yönetime gelenleri kutlamış ve mali yardım yapmaya başlamıştır. Diğerisi ise Mısır'da yaşananlara odaklanılırken Irak ve Suriye'de önemli gelişmelerin yaşanmaya devam etmesidir.

Müslüman Kardeşlerin desteği ile Mısır'da seçimle yönetime gelen cumhurbaşkanı Muhammed Mursi, 1. yılını doldurmaya hazırlanırken diğer yanda yönetime muhalif olan ve Tahrir Meydanı'nı dolduran binlerce Mısırlı gösterilerine devam etmekteydi. Mursi

yönetiminin beğenilmemesi,yeni anayasa çalışmalarında inanç ve ifade özgürlüğüne ilişkin istenilen yasaların çıkarılmaması, etnik ve dini azınlıklara yönelik anayasal çalışmaların yapılmaması, ekonomik sıkıntılarının (artan enflasyon – işsizlik – dış borç, para değerinin düşmesi, dış yatırımların ve turizm gelirinin azalması) aşılamaması, bitmeyen benzin sıkıntısı, 2012 Şubatı'nda yapılan bir futbol maçında yaşanan olaylardan dolayı 21 kişiye idam kararı verilmesi gibi gelişmeler gösterilerin temel nedenleri ortaya çıkmaktaydı. Böylesine bir durumda Katar'dan Mursi yönetimine yapılan 5 milyar \$'lık yardım adeta bir ilaç olmuş ama özellikle ekonomik sıkıntılarda istendik bir çözüm sağlamamıştır. Yaşanan gösterileri bahane eden Mısır Ordu Yönetimi, 30 Haziran 2013 tarihinde cumhurbaşkanı Mursi'den 24 saat içerisinde son durumlar ile ilgili bir açıklama yapmasını istemiştir. Demokrasi ile uyumlu olmayan bu istek Mursi tarafından reddedilmiştir. 1 Temmuz sabahı Mursi karşıtı protestocular Kahire'de bulunan Müslüman Kardeşlerin genel merkezini basmış ve iki grup arasında çatışmalar yaşanmıştır. Ordu, yaşanan çatışmaların 48 saat içerisinde sonlandırılmasını istemiştir. Mursi, 2 Temmuz gününün geç saatlerinde yaptığı ve meydan okuyucu bir dil kullandığı konuşmasında, meşruyetinin demokratik seçimlerle cumhurbaşkanı seçilmesinden kaynağını aldığını ve ordunun önerilerini reddettiğini ifade etti. Ayrıca orduyu olaylarda taraf olmakla suçladı. Verilen sürenin dolması ve askerinin istediği gibi bir açıklama yapılmaması üzerine Genel Kurmay Başkanı AbdelFattah El Sisi liderliğinde 3 Temmuz 2013 tarihinde gerçekleşen askeri darbe ile ordu yönetime el koymuştur. Bu olay Mursi muhaliflerini sevince boğmuş ve on binlerce Mısırlı -ne tesadüf ki bir zamanlar Arap Uyanışı'nın simgelerinden biri olan- Tahrir Meydanı'nı doldurmuştur. Yeni cumhurbaşkanı seçilene kadar Anayasa Mahkemesi başkanı Adli Mansur cumhurbaşkanlığı görevine, Muhammed El Faradey ise yardımcılığına getirilmiştir.

Darbeden sonra bu kez Mursi yanlısı on binlerce Mısırlı RabiatalAdeviyye Meydanı'nda cunta karşıtı gösterilere başladı. Darbeye en büyük tepkiyi ise seçimlerden zaferle çıkmış olan Müslüman Kardeşler gösterdi. Bu tepki bir süre sonra çok sayıda Müslüman Kardeş üyesi kişinin gözaltına alınmasına yol açacak gelişmelerin bahanesini oluşturmuştur. Müslüman Kardeşlere yakın basın ve medya kuruluşları kapatılmış, Mısır Şura Meclisi feshedilmiş ve mevcut anayasanın bir komisyon tarafından yeniden düzenlenmesine başlanmıştır. Yaşananlara tepki olarak Afrika Birliği tarafından Mısır'ın üyeliği askıya alınmıştır. Bu arada geçici cumhurbaşkanı Adli Mansur'a ilk tebrik Suudi Arabistan'dan gelmiştir. Buna karşın ABD ise yaşananları temkinli ve kaygılı şekilde izlediklerini, hiçbir tarafı desteklemediklerini, Mısır tarafından

verilen savaş uçaklarının belirlenen zamanda teslim edileceğini ve yaklaşık 1.3 milyar \$'lık askeri yardımın yapılacağını açıklamıştır. Bu açıklama o dönem ABD'nin darbeye karşı olmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Oysa Mısır halkı böyle düşünmüyor ve gösterilerine devam ediyordu. Cunta yönetiminin yaşanan protestolara tepkisi sert olmuş hemen her gün onlarca gösterici öldürülmeye ve yüzlerce kişi gözaltına alınarak fişlenmeye başlanmıştır. Özellikle sürecin başında 27 Temmuz 2013 ve 14 Ağustos 2013 tarihlerinde gerçekleştirilen müdahalelerde yüzlerce kişi öldürülmüştür. Yaşanan sürece en geç tepki gösteren ise AB olmuştur. AB, yaşananların demokrasi ile uyumlu olmadığını ve bu nedenle Mısır'daki yeni yönetimin meşru olmadığını ifade etmiştir. Aynı zamanda Mısır'a giderek önce cumhurbaşkanı Adli Mansur ve ardından Müslüman Kardeşler yetkilileri ile görüşen AB yetkilisi tarafından, başta Mursi olmak üzere tüm siyasi tutukluların serbest bırakılması isteği dile getirilmiştir. Ancak yapılan açıklamalarda Mısır'da yaşananlara darbe ifadesi kullanılmaması dikkat çekici bir ayrıntı olmuştur. Ayrıca en kısa sürede demokrasinin işlerlik kazanması ve bu aşamada Müslüman Kardeşler ile temas geçilmesi istenmiştir. Yaşanan sürece ilk tepki gösteren devletlerden biri Türkiye olmuştur. Devletin üst düzey yöneticileri tarafından Mısır'da yaşananlar darbe olarak ifade edilmiş ve en kısa sürede demokrasinin tekrar geri kazandırılması istenmiştir.

Günümüze gelindiğinde ise Mısır'da yaşanan sürecin devam etmek olduğunu görmekteyiz. Bir tarafta Mursi taraftarı gösteriler diğer tarafta sert müdahaleler yaşanmaktadır. Burada akla gelen soru şu oluyor: Mısır'da yaşanan süreç Arap Uyanışı açısından ele alındığında nasıl ifade edilebilir? Tabii ki bu soruya tek ve kesin bir cevap vermek zor. Ama unutulmaması gereken şudur: Mısır'da yaşananlar Arap Uyanışı'nın bir devamı niteliğindedir ve sorun çözüldüğünde ne Arap Uyanışı son bulacak ne de Mısır bir gecede demokrasiye geçiş sağlayacak. Çünkü demokrasi öyle hemen geçilebilecek ve yaşanabilecek bir süreç değildir. Öncelikle demokrasi için toplumda ekonomik ve sosyal şartların oluşması gerekmektedir. Örneğin sağlam bir orta sınıfın oluşması, tekelleşmenin olmaması, devlet gelirlerinin petrole bağımlılıktan kurtarılması, gelir dağılımında adaletin sağlanması, devlet yöneticilerinin yönetimde açık olması, yönetişimin gerçekleştirilmesi, ordunun siyaset ve ekonomi üzerindeki baskı ve gücünün azaltılması gibi önemli adımların atılması gerekmektedir. Daha sonra siyasi yapılanmada düzenlemelere gidilir. Ve Mısır'a bakıldığında onlarca yıl Hüsnü Mübarek diktatörlüğünde belirli bir ekonomik yapıda yaşamaya alışmış bir toplum var. Bu toplumun alışkanlıkları bir anda değişmez / değiştirilemez, uzun bir zaman alacaktır. Uluslar arası siyasette uzun süre önemli görevlerde bulunan ve

liberal olarak ifade edilebilecek Muhammed El Faradey bile yaşananları darbe olarak dile getiremeyip yönetimde yer alması, ülkede henüz demokrasi için gerekli alt yapının oluşmadığını göstermektedir. Ayrıca Mısır'da halkın geneline hitap edemeyip devlet yöneticilerine bağlılıktan kurtulamayan dini liderlerin darbeden sonra Genel Kurmay Başkanı'nun yanında oturması da ülkede yaşanan çıkar ilişkilerinin karmaşıklığını sergilemektedir. Peki böylesine bir resimden nasıl bir sonuç çıkarılabilir? Mısır'da siyasetler, siyasi oluşumlar, çıkar grupları ve dini liderler dahi ordunun desteği olmadan ya da ordu ile iyi geçinilmeden iktidara gelinemeyeceğini hatta demokrasinin olamayacağını ortaya koymaktadırlar.

Mısır'da yaşananlar bir gerçeği de ortaya çıkarmıştır. Ne ABD ne AB, Mısır'da gerçek ve kalıcı bir demokrasi istememekte ya da desteklememektedir. Darbe sonrası yaşanan süreçte yapılan açıklamalar bu durumu kanıtlamaktadır. Örneğin, Arap dünyasında ve Mısır'da biz demokrasi istiyoruz diyen ABD ve AB, seçimler sonrasında sandıktan çıkan siyasi yapılanmaları ulusal çıkarları açısından istememektedir. 2006 yılında Filistin'de sandıktan çıkan Hamas'ı ve 2012 seçimlerinde Mısır'da sandıktan çıkan Müslüman Kardeşleri istemedikleri gibi. Böylesine bir zıtlık ABD ve AB açısından demokrasiyi gerçekten istemediklerini kanıtlamaktadır. Bu nedenle Arap dünyası dış destekli bir demokrasinin ülkelerine gelemeyeceği ve bunu kendi içlerinde çözmeleri gerektiği konusunda ders çıkarmış olmalıdırlar. Aynı açıdan ele alındığında Mısır'da yaşananlar İsrail'i de rahatsız etmekte ve bu nedenle darbeciler desteklenmektedir. Çünkü Mısır'da güçlenmiş Müslüman Kardeşlerin varlığı İsrail açısından istenen bir durum değildir. Aynı zamanda Mısır'ın kontrolden çıkması demek İsrail'in Filistin işgaline doğrudan destek veren (Refah Sınır Kapısı'nun kapatılması yoluyla) bir müttefikini kaybetmesi anlamına gelmektedir.

Mısır'da yaşanan darbeye en çok sevinen devletlerden biri de Suriye olmuştur. 2013 yılı bahar aylarından itibaren ülkede süren Esad ve muhalif güçler arasındaki çatışmalara Hizbullah güçlerinin de Esad tarafında müdahil olması, çatışmaların gidişatını değiştirmiştir. Hizbullah lideri, ABD – AB karşısında her zaman için Suriye'yi destekleyeceklerini dile getirdi. Destekle beraber Esad yönetimi muhaliflerin kontrolüne geçmiş olan Kuzeyde Humus ve güneyde Şam arasındaki Kuseyr kentini geri aldı. Ve Hizbullah, İran'ın da desteği ile kısa sürede Suriye'de mezhepsel çatışmaların baş aktörü durumuna geldi. Humus'a yönelen Esad ve Hizbullah güçleri buraya bomba yağdırmış, Halid Bin Velid Camii başta olmak üzere pek çok İslam eseri harabeye dönmüştür. Humus'un ele geçirilmek istenmesinin temel amacı, Şam ve Akdeniz kıyısı arasında güvenli bir koridor oluşturmaktır. Bu

arada Lazkiye'deki Suriye füze ve füze savunma sistemlerinin bulunduğu askeri üs vuruldu. Vuranın İsrail denizaltıları olduğu söylene de kesin olarak kanıtlanmış değildir. Esad'a karşı mücadele eden El Nusra (Hizbullah'a bağlı Sünni direniş örgütü) ile PKK'nın Suriye uzantısı PYD (Demokratik Birlik Partisi) arasında çatışmalar başladı. Bu durumdan en fazla etkilenen devlet Türkiye olmaktadır. Çünkü PYD kısa sürede Türkiye sınırındaki Resulayn kasabasını ele geçirerek buraya kendi bayrağını çekti. Türkiye bu durumdan çok rahatsız olmuş, sınırda askeri yığınak artırılmıştır. İki grup arasındaki çatışmalar Rumeyle kasabasına sıçramış durumdadır. Bunun nedeni, petrol açısından zengin olan bu sahanın kontrolünü ele geçirmek isteyen PYD'nin ileride Suriye enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olmak ve petrol gelirlerinden pay almak istemesidir. Çatışmalar Sünnilerin çoğunlukta olduğu Tartus çevresinde (Barda ve Banyas) yayılmaya başlamıştır. Amaç buradaki Sünni nüfusu etkisiz hale getirmektir. Yıllarca bölgeyi kontrolünde tutan İngiltere ise yaşananlara ilk başta sessiz kalmış ancak sonra AB tarafından Özgür Suriye Ordusu'na silah ambargosunun uygulanmaması konusundaki kararına uymayacağını açıklamıştır. Ancak tüm gelişmeler ve açıklamalara rağmen kaybeden Suriye halkı olmaya devam ediyor. BM tarafından yapılan açıklamada Suriye'de ölenlerin sayısı 100.000'i geçmiş ve yaklaşık 2 milyon Suriyeli mülteci duruma düşmüştür. Dolayısıyla Suriye'nin geleceğinin nasıl şekilleneceği şu an adeta bir kaosa dönüşmüştür. Suriye'de adeta üçlü bir sacayağı bulunmaktadır. Bir ayakta Esad ve muhalif güçler, diğer ayakta Hizbullah ve muhalif güçler son ayakta ise El Nusra ve PYD'nin bulunduğu çoklu bir karmaşa bulunmaktadır. Her biri çıkarları doğrultusunda mücadelelerini sürdürmektedir. Bu arada ABD ve Rusya'nın bölge üzerindeki enerji kaynakları – askeri güç – İsrail – İran temelli çıkarları da unutulmamalıdır. Her iki güç çıkarları doğrultusunda hareket eden grupları desteklemektedir. Suriye'de yaşananlara ses çıkarmayan diğer devlet, İsrail'dir. İsrail-Suriye sınırı 1973 savaşından beri sessizdir. Direniş ekseninin bir üyesi olsa da, Esad Suriye'si İsrail'e askeri bakımdan meydan okumamıştır. Bölgesel veya uluslararası diplomaside İsrail'e meydan okuyacağı yumuşak gücü de neredeyse yok. Esadlar yönetimindeki Suriye, İsrail ile sık sık barış ortaklığı flörtüne girmiştir ve direniş ekseninin en evcilleştirilmiş üyesi sayılabilir. Bu nedenle İsrail açısından Esad yönetiminin kalması çıkarları açısından uygundur.

Bölgede durumu çıkmaza giren diğer devlet, Irak'tır. Etnik ve mezhepsel çatışmalar artmış durumdadır. Şii başbakan Nuri El Maliki'nin politik uygulamaları ülkede mezhepsel çatışmayı tırmandırmaktadır. Çünkü Maliki yönetimi sadece Şii temelli bir devlet oluşumuna giderken Kürtleri yanına

almakta buna karşın Sünnileri ise yok saymaktadır. Şii İran bu durumu iyi değerlendirerek Irak üzerindeki etkisini artırmaktadır. Bu durum ABD ve Türkiye açısından son derece rahatsız edicidir. Bu arada Bölgesel Kürt Yönetimi lideri Mesut Barzani (Erbil yönetimi) ile Irak Başbakanı Maliki (Bağdat yönetimi) arasındaki Kerkük merkezli çekişme de ülkede düzenin oturmasını engellemektedir. Çünkü Kerkük, petrol ve doğal gaz kaynakları açısından zengin bir sahadır. İkiyönetim arasında Kerkük'ün kontrolü ve Bölgesel Kürt Yönetimi'nin daha da özerkleşme isteği sonucu ortaya çıkan gerginlik ve mezhepsel çatışmalar nedeniyle ülkede her gün onlarca insanın ölmesi artık alışlagelmişlik bir tablodur. Ülkenin geleceği konusunda halk umutsuzluğa kapılmış durumdadır.

Suudi Arabistan ise yaşanan olaylarda zıtlık ortaya koymaktadır. Ancak ulusal çıkarları göz önüne alındığı kendisi açısından haklı görünmektedir. Esad yönetiminde Suriye'de yaşananlara şiddetle karşı çıkan Suudi Arabistan, Mısır'da yaşanan süreci her konuda desteklemektedir. Bunun nedeni ise Suudi Arabistan'ın Orta Doğu'da demokrasiyi istememesidir. Çünkü Orta Doğu'da demokrasinin var olması monarşi ile yönetilen Suudi Arabistan'ın işine kesinlikle gelmeyecektir. Bu nedenle Suudi Arabistan darbeleri ve askeri yönetimleri, diktatörlükleri desteklemektedir. Esad'a karşı çıkmasının nedeni ise, İran ve Hizbullah'ın Esad üzerinden bölgede güçlenmesini istememesidir. Çünkü İran Rusya merkezli bir devlet iken, Suudi Arabistan ise ABD merkezli bir devlet konumundadır. Ve bu durum iki devlet arasında mücadeleye neden olmaktadır.

Orta Doğu'nun kilit ülkelerinden İran'da yaşanan cumhurbaşkanlığı seçimi ve değişimi ile ülkede yeni bir dönem başladı. Din adamı Hasan Ruhani, geniş kitleleri kapsayan ılımlı mesajları sayesinde İran'ın yeni cumhurbaşkanı oldu. Kullanılan yaklaşık 31 milyon oyun 16,5 milyonunu aldı. Bu denli oy almasında ılımlı, pragmatist muhafazakar kişiliği ve bu sayede reform yanlısı kesimi ikna etmesi önemli rol oynamıştır. Yaşamının büyük kısmını Ayetullah Ali Humeyni ile geçirmiştir. 6 yabancı dil bilen ve hukuk doktorası yapmış entelektüel bir kişidir. ABD yaşanan değişimi olumlu karşılarken İsrail ise daha temkinli bir yaklaşım sergiledi.

Göreve başladıktan sonra yaptığı konuşmada ABD'ye karşı yapıcı bir tutum sergiledi. Ruhani özellikle ABD, İngiltere ve İsrail ile ilişkilerini geliştirmek istediğini belirtmektedir. Böylece uygulanan ekonomik ambargoyu hafifletmek istemektedir. İsrail ise İran'ın nükleer silahlar konusundaki tutumunun zamanla belli olacağını, bu nedenle İran üzerindeki baskının devam etmesinin gerekliliğini dile getirmiştir. Türkiye ise mevcut durumu izler konumdadır. Ama unutulmamalıdır ki, İran şu an uygulanan ambargolar

ve kuşatılmış nedeniyle ihtiyaç duyduğu ekonomik kalkınma için mutlaka Türkiye'ye ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle ilişkiler siyasi rekabet ve ekonomik işbirliği çerçevesinde ilerlemesi mümkün görünmektedir. Ancak İran'ın Esad rejimine verdiği destek iki devlet arasındaki en önemli sorun olarak görünmektedir.

İran'ı yeni dönemde bekleyen önemli sorunlar var. En önemlisi ambargolar nedeniyle yaşanan ekonomik sıkıntılar (işsizlik, enflasyon, orta sınıfın kalkması, turizmin tükenme noktasına gelmesi). 2006 yılında başlatılan BM yaptırımlarının kapsamı 2010 yılında genişletilmiş ve bu durum İran ekonomisini daraltmaya başlamıştır. Ekonomi, petrol ve doğal gaz dayalı olması nedeniyle uygulanan ambargolar sonucunda zorlanmaktadır. Tahran, Batı ile ilişkilerinin gerginleştiği dönemlerde bazen Hürmüz Boğazı'nı kapatabileceği yönünde açıklamalar yapmaktadır. Ancak, böyle bir karar, ekonomik olarak İran'ın kendisini de vuracağından, dahası en büyük müşterileri olan Çin ve Japonya'nın da tepkisini çekeceğinden, hayata geçirilmesi zor bir karardır. Batının İran'a uyguladığı petrol ambargosunu ağırlaştırmasından (1 Temmuz 2012'den itibaren AB İran'dan petrol alımını durdurmuştur) ve İran Merkez Bankası'nın malvarlıklarını dondurmasından sonra Çin, İran'dan yaptığı petrol ithalatını artırmıştır. Çin ekonomisinin üç numaralı petrol tedarikçisi İran'dır. İran petrollerinin Çin'den başka en büyük alıcıları Japonya, Hindistan ve Güney Kore'dir. İran, Rusya ve Çin ile olan yakın ilişkilerini, diplomaside önemli bir koz olarak kullanmaktadır. Bu durum, özellikle AB'nin lokomotifi Almanya ile dengeli bir ilişki kurmasında önemli bir unsurdur (Doster, 2013:56-58).

Diğer yandan tutuklu siyasilerin durumu, Haşimi Rafsancani - Rahim Mashaei ve kadınlara cumhurbaşkanlığı sürecinde izin verilmemesinin yarattığı huzursuzluk, nükleer silah sorunu, Suriye'ye verilen destek, ABD ve İsrail ile yaşanan sıkıntılar, yalnızlık politikasından kurtulma, artan idam kararları, halkın geleceğe dair umutsuzluğu gibi sorunlar gelmektedir. Sorunlar göz önüne alındığında Ruhani'yi çok zor günlerin beklediği anlaşılmaktadır. Çünkü bu sorunların aşılması için dini lider Ayetullah Ali Hamaneyn'den onay alınması gerekmektedir. Bu durum Ruhani'yi bir açmazda sürüklemektedir. Ya vaat ettiği reformları yerine getirerek dini lidere karşı gelmiş olacak -ki bu da mevcut İran rejim yapısı içerisinde çok zor- ya da dini lidere bağlı kalarak düzenin devam etmesine engel olamayacak. Seçimi verecek olan kendisi ve bunu süreç gösterecektir. Çünkü İran'da *Velayeti Fakih Kurumu*'nun başında bulunan Ruhani (dini) lider (Veliyi Fakih) çok etkilidir. Onunla ters düşmek bir bakıma cumhurbaşkanı açısından sonunun geldiğini göstermektedir. İran'ın en üst düzey siyasi, idari ve dini yöneticisi olan veliye fakih, bu sıfatı ile

cumhurbaşkanından daha üstte yer almakta, ordunun en üst komutanı olup diğer kuvvet komutanlarını atama yetkisine sahip, cumhurbaşkanına ve uluslar arası anlaşmalara onay verme ve cumhurbaşkanını azletme hakkına sahip, harcamaları Sayıştay denetiminden muaf, referandum kararı alabilir ve yüksek yargı üyelerini atayabilir. Devrim Muhafızları (Pastaran) üzerinde etkilidir. İran'da zekat ulemaya verildiğinden ve dağıtımı da ulema yaptığından, siyasi oldukları kadar ekonomik açıdan ulema sınıfı güçlüdür.

İran'ın sürdürdüğü nükleer faaliyetler, Ruhani açısından önem taşımaktadır. Çünkü ABD, AB ve İsrail programların mutlaka sonlandırılmasını istiyor. Ancak Hamaneyn bu duruma karşı çıkıyor, arada kalacak ise Ruhani olacaktır. İran, nükleer programın iptalini ambargoların tamamen kaldırılmasına bağlamaktadır. ABD ise buna karşı çıkmakta hatta ambargonun daha da artırılacağını dile getirmektedir.

Yukarıda Mısır, Suriye, Irak ve İran'da yaşanan sorunlar konusunda Türkiye mümkün olduğunca dengeli davranmalıdır. Bir tarafta demokratik yapısı ile bölge devletlerine örnek olurken diğer tarafta PKK, PYD, Şii – Sünni çatışması, Esad yönetimi, sınırda yaşanan olumsuz gelişmeler, İsrail ve İran'ın tutumları gibi unsurlar nedeniyle de sıkıntılar yaşamaktadır. Sıkıntısını hem ulusal düzeyde hem de uluslar arası düzeyde dile getirmektedir. Bölge ile sınır olması, siyasi ve ekonomik ilişkilerimiz, sosyo-kültürel bağlarımız Türkiye'yi stratejik anlamda çok yönlü politikalara yönlendirmektedir. Unutulmamalıdır ki Türkiye Arap devletlerinde yaşanan bu sancılı süreci kendi tarihinde yaşamış ve istenmedik şekilde bedelini ödemiştir. Bu nedenle Türkiye ile Arap devletlerini bir tutmamak gerekir. Hiçbir devlet yoktur ki bedelini ödemediği demokrasiye sahip olmuştur.

Kürtler yoğun olarak ikisi Arap (Irak ve Suriye), ikisi Arap olmayan (Türkiye ve İran) dört ülkeye dağılmış durumdadırlar. Ortadoğu'daki devrim bu devletleri değişik oranlarda etkilediği için Kürtler ya da Kürt bölgeleri de bu süreçten farklı biçim ve düzeylerde etkilendiler. Ortadoğu'daki bu değişim dalgası sadece Arap dünyası için değil, aynı zamanda Türkiye ve Kürtler için de çok özel anlamlar ifade etmeye başladı. Çünkü Ortadoğu'nun yeniden yapılanmasıyla sonuçlanacak olan bu devrim süreci Kürtlerin birtakım ideallerini ve buna bağlı olarak Türkiye'nin birtakım korkularını açığa çıkarttı. Gerçekten de bölgede yaşanan istikrarsızlık ve değişim, Kürtler açısından tarihi bir fırsat olarak görüldü ve Kürt hareketleri yaşadıkları ülkelerdeki pozisyonlarını güçlendirmeye dönük çaba içine girdiler. Ama öte yandan bu olgu, Türkiye'nin Ortadoğu'daki temel güvenlik alanlarından –ki bunlar genellikle Kürt bölgeleridir- algıladığı tehdidin düzeyini yükseltti. Özellikle Suriye'deki Kürt bölgeleri üzerinden,

Türkiye'nin korkuları ile Kürtlerin ideallerinin kesiştiği bir mücadele alanı doğdu (Kurubaş, 2013:18).

Sonuç ve Öneriler

Mısır'da yaşanmakta olan sürecin kısa sürede sonuçlanmayacağı aşıkardır. Zaten uluslar arası toplum da ümidini kesmiş görünmektedir. Refahiye sınır kapısı, Gazze sınırındaki tünellerin durumu, Sina Yarımadası'nda bir türlü sağlanamayan güvenlik, Hamas ile yaşanan gerginlik Mısır yönetimini bekleyen diğer sorunlar olarak çözüm sırasını beklemektedir.

Suriye'de çözüm sanki Türkiye'nin elindeymiş gibi herkes Türkiye'nin eline bakıyor. Gerekçeleri ise basit: Türkiye ve Suriye ilişkileri son on yılda müthiş bir iyileşme-ilerleme kaydettiği için Suriye rejimini değişime ikna etmeye en uygun aday Türkiye'dir. Aslında hiç de öyle değil. İran, özellikle bu safhada Baas rejimi üzerinde daha etkili olabilir. Ama ne Müslümanlar ne de Batı İran'a tek bir çağrıda bile bulunmuyor sadece bir tespit olarak ifade etmekle yetinmiyorlar. Türkiye'nin yanı sıra İran da Suriye rejimine değişim baskısı uygulaysaydı Esad bugünkü durduğu çizgide duramazdı. Örneğin, Suriye muhalif güç üyelerini bu kadar rahat öldüremez, ileride çıkabilecek bir Şii – Sünni çatışması engellenebilir ve Türkiye – İran ilişkileri yeni bir boyut kazanabilir. Beşar Esad ile birlikte Şii rejimin baskısını artırması özellikle Sünni çoğunluğun tepkisini çekiyor. Diğer bir sıkıntı ülkede yaşayan Dürzilerin sessizliğini korumaya devam etmesidir. Bu durum fırtına öncesi sessizlik olarak kabul edilirse, Esad için sancılı bir sürece neden olabilirler. Asıl sorun ise özellikle ülkenin kuzey ve kuzeydoğusunda (Halep, Haseke, Resulayn, Kamışlı, Ayn el Arab) etkin olan Kürtler. Eğer Kürtler bu gidişle tıpkı Irak'taki gibi bir yapılanmaya gidecek olursa bu durum Türkiye – Suriye ilişkilerini kopma noktasına getirebilir ki böylesine bir tablo hem bölge için hem de Suriye için sorun anlamına gelmektedir. Eğer Suriye'de bir bölünme yaşanır, enerji kaynaklarının paylaşımı temelli başta olmak üzere pek çok konuda sancılı bir bölünme yaşanacak gibi görünüyor.

Jestratejik açıdan ele alındığında İran açısından Suriye'nin kaybı büyük bir güç kaybı anlamına gelmektedir. Şii nüfuz ve Baasçılık büyük darbe alacaktır. Yeni oluşabilecek yapının Türkiye ve o sayede Batı ile yakınlaşması, İran'ı tedirgin eden diğer bir konudur. Suriye'nin kaybı, İsrail'in daha da rahatlaması anlamına gelir ki İran bunu istememektedir.

Ruhani'nin çözmesi gereken sorunları nasıl ve ne sürede çözeceği bir bilinmez. Kurduğu ittifak ilişkileri, elindeki enerji kartı ve Hürmüz Boğazı'nı denetleyen konumu da İran'ı bölge denkleminde öne çıkarmaktadır. Bu özellikleri onu çok zorlu bir hasım yaparken, İran'a

yönelik bir askeri müdahalenin çok büyük sonuçları olabileceğini ortaya koymaktadır.

Oneminute! çıkışı ile Filistinliler ve Gazze için en büyük ümit kaynağı durumuna gelen Türkiye, uluslar arası platformda bağımsız Filistin Devleti için elinden geleni yapmaya devam etmelidir. Özellikle sağlık ve içme suyu sıkıntısının giderilmesi için daha fazla maddi destek sağlanmalıdır. Türkiye, TİKA ve Kızılay ile Filistin'e doğrudan yardım eden birkaç devletten biri olmayı sürdürmelidir. Filistin'de yaşanmakta olan siyasi bölünmüşlük, adeta açık hava hapisanesine dönüşen Gazze'yi daha da içinden çıkılmaz bir labirente dönüştürmektedir. Ekonomik sıkıntılar, işsizlik, elektriksizlik, akaryakıt ve tüp gaz sıkıntısı, sosyal güvenlik, ... çığ gibi büyümektedir.

İstek: Tek Vatan + Filistin Kimliği + Umut Dolu Gelecek

Çözüm: İsrail izolasyonunun kaldırılması + Hamas ve El Fetih öncülüğünde siyasi birliğin sağlanması + Uluslar arası desteğin alınması + İsrail'in kanunlar üstü devlet olarak görülmesinden vazgeçilmesi.

KAYNAKÇA

- AKIN, Kenan. (2002). *Filistin Dramı ve Yasser Arafat*, Birey Yayıncılık.
- AYHAN, Veysel. (2009). "Hamas: Filistin Direnişinde Politik İslam", *Orta Doğu Etütleri*, Cilt 1, Sayı 1, s: 99-134.
- BAGLIOĞLU, Ahmet. (2008). "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkileri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, 13:1, s: 13-36.
- BALCI, Ali. (2010). İsrail Sorunu: *Orta Doğu'nun Gordion Düşümü*, Der: Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, İstanbul, Nobel Yayınları, Cilt: 1, 3. Baskı.
- BAYRAKTAR, Bora. (2007). *Hamas Terör mü Yoksa Silahlı Direniş Örgütü mü?*, *İslami Hareket Demokratik ve İlımlı Bir Siyasi Oluşuma mı Dönüşüyor?*, İstanbul: Karakutu Yayınları.
- BORAN, Yıldırım. (2006). *Geçmişten Günümüze Filistin Direniş Hareketi: El Fetih ve Hamas, Mephisto Kitabevi, İstanbul.*
- BULUT, Faik. (1997). *İslamcı Örgütler*, Ankara: Doruk Yayınları.
- DAVIES, Barry. (2006). *Orta Doğu'da Şiddet, Dünyada Terör, Terörizm*, Truva Yayınları.
- DOSTER, Barış. (2013). "İran'ın Devlet Kapasitesi ve Dış Politikası", *Orta Doğu Analiz*, Cilt 5, Sayı 54: s: 54-61,
- ERDİN, Murat. (2002). *Hizbullah ve Hamas*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- ERKMEN, Serhat. (2007). *Filistin'de Kriz: İki Millet, Üç Devlet, Stratejik Analiz*.
- İHH (İnsani Yardım Vakfı). (2010). *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*, İstanbul: İHH Yayınları.
- KARA, M. Lütfullah. (2006). *Hamas: Bir Direnişin Perde Arkası*, İstanbul: RA Yayıncılık.
- KİMMERLİNG, BaruchandMigdal, Joel S.. (2003). *The Palestinian People: A History*, USA: Harvard University Press, 2003.
- KURUBAŞ, Erol. (2013). *Orta Doğu Analiz*, Cilt 5, Sayı 54, s: 17-25.
- ÖNER, Ali. (2006). *Dünden Bugüne Filistin*, Ekin Yayınları.
- SETA. (2006). *Lübnan Raporu: Lübnan'da İstikrar Arayışı*.
- TURAN, Ömer. (2003). "Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Orta Doğu", *Yeni Şafak Gazetesi* 9. Yıl Kültür Armağanı, Cem Yayınları.
- İnternet Kaynakları**
<http://home.arcor.de/filistindirenis/orgutleri.html>.18.03.2012